

ПРОЛЕТАРІ ВСІХ КРАЇН, ЄДНАЙТЕСЬ!

М. КУЛІШ

ЧЕРВОНА ЗІРКА

БУКВАРИК І ЧИТАНКА

ОДЕСЬКИЙ ГУБВІДАЛ НАРОДНОЇ ОСВІТИ

1923

491.79-8

ПРОЛЕТАРІ ВСІХ КРАЇН, ЄДНАЙТЕСЬ!

М. КУЛІШ

ЧЕРВОНА ЗІРКА

БУКВАРИК І ЧИТАНКА
ДЛЯ ДІТЕЙ
МОЛОДШОГО ВІКУ.

ОДЕСЬКИЙ ГУБ/ВІДДІЛ НАРОДНЬОЇ ОСВІТИ.

1923

Хима у мами—
Хома сам.
Хома у мами—
Хима сама.

У мами Хома,
у мами Хима,
а мама?

А мама у Хоми,
мама у Хими,
а ми?

Ми у мами

мама сама

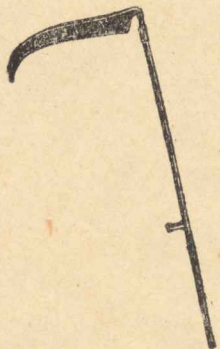
Оса Хому куса, а мухи
Химу. Хома оха - ох,
мамо, оса. А Хима-ху,
мамо, мухи.

Оса-комаха,
муха-комаха,
а сом?

Оси, мухи—комахи.

У Хими мак. У мами
мука. Кому маку, кому
муки.

У Хоми коса. Коси, Хо-
ма, осоку. Осока суха
Хома косу смик-смик
Ох, лихо! у Хоми ку-
сок коси.

Коси коса

Хима.

У Хими кусок мила.
Хима мила милом коси.
Коси сохли.

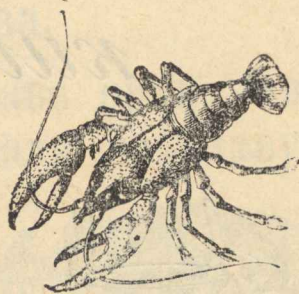

Коло сала сила мух.
Хима мила сало.
Мама солила.
У мами лихо — мало соли.

КМММ

Р а к.

У Луки рак.
Рак куса
у Луки руки.

Сорока.

Сорока коло миски скок-скок.
Крала сиру кусок.
Кра-кра, крала сиру кусок.

Миска кашки. Коло миски Улас,
Хома, Хима, Лука.

Мамо, молока!
Молоко скисло.

Хома, Хима, Лука рушили у школу.

Солома мокра.
Суши, Химо, солону!
а Хима—сушу, мамо,
сушу. Солома суха.

миш кури

Нора. Коло нори
мишка. На, мишко,
сала. А мишка шурх у нору.

У Луки санки. У Хоми коник.
А ну, конику, у санки. Но, кони-
ку, но!

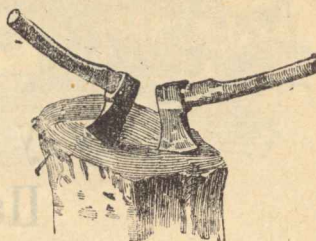

Наша комуна.

У нас комуна: Улас, Хома, Хима,
Лука, Роман, Маринка.

У Хоми-коса,
у Луки-шило
у Романа-сокира.

Наша комуна-сила.

камина

У нас воли, корова, а у вас?

У нас-лоша.

Сава ловив сову, а Хома—ворону.

Сава вловив ворону, а Хома сову.

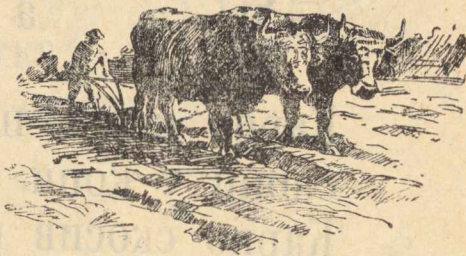
Наша нива.

Наша нива на лану. Сава орав ниву
Роман варив кашу. Орали на славу.

Хима рвала сливи,
Марина - кавуни.

у Хими сливи,
у Марини кавуни.

Кому слив, кому кавуна!

кавуни

Павло.

Павло пас воли. Воли рушили у
просо, а Павло спав. Пропало просо.

У-панаса.

А-ну у Панаса!

Панас, Панас, лови нас!

Панас ловив нас, упав на Уласа.
Улас плакав,—в Уласа вава.

Пилип купив пилку, сапку,
сокиру. Пилка нова, сапка
нова, а сокира?

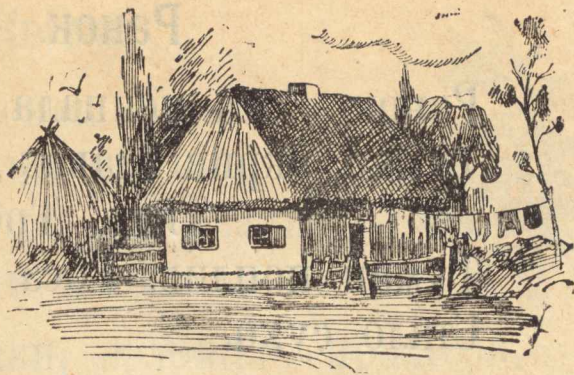
У павука лапки
Павук вловив муху.
Выпив у мухи кров,
а шкуру кинув.

Карпо косив просо. Пилип клав
снопи у копи. Панас спав.
Карпо скосив просо. Пилип склав
копи, а Панас проспав.

пиши: *милка*

Наша хата
стара.
Коло хати тин.
Там ворота.

Наш тато.

Наш тато купив моток ниток.
Латав свиту. Свита стара. Сто
латок.

У Хоми коса,
у Луки шило,
у Пилипа пилка,
у Карпа сокира,
у Маринки сапка,
у Хими лопата,
а МОЛОТОК...

От так штука:
МОЛОТОК сам стука!

Котик.

Котик ловив мишу, та так
тихо-тихо. Миша шурх у
куток, а там котик.

Ранок.

Ранок. Роса усипала траву.

Туман укрив ставок.

Тихо. Трошки сиро.

Туман поплив. Роса висохла.

Стало сухо.

пиши: *стара хата*

У мене нове перо. Перо нове, а не пише.

Петро косив овес. Семен ловив
метелики. Оленка рвала ро-
машки.

Наше село.

Наше село коло ставу. Коло села млин.
Млин меле. Наше село веселе.

Птахи: кури, сорока, ворона,
кулик, орел.

пиши: *наше поле*

Пташка літала,
Пташка співала,
Пташки нема.

Квітки

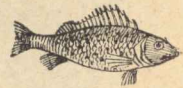
Ми косили сіно,
сила там квіток.
Ті квітки ми рвали
і плели вінок.

Квітки: ромашки, волошки, пролісок,
півники.

Рибалка.

Хома ловив рибу та упав
в болото.

Ото рибалка — наловив риби!

Риба: карасі, лини, соми. А рак риба?
Мак не квітка, рак не риба.

Бублик.

У баби був онук Борик.
Баба спекла Борику бублик та булку.
Котик украв і бублик і булку.
Баба кота біла.

Ми пекли хліб, булки, бублики, книші.
Ми варили кашу, куліш, вареники.

Куліш та каша — страва,
Масло та сало — приправа,
а квас та пиво?

Субота не работа.

У суботу Тарас косив сіно, а Лука спав, бо в Луки субота не работа.

Наш струмент: борона, коса, серп, лопата, лом, сокира, пилка, молоток, шило, веретено, волок, бубон, сопілка, скрипка.

А перо струмент?
а хомут?

пиши: білі бублики

Жук.

Жив собі жук,
пошив собі кожух,
кожушок на спину,
ботики на ножки.

Наша одіж: свита, жупан, кожух, штани,
шапка, кохта.

А намисто одіж?
Намисто окраса, а не одіж.

Жнива.

Ми були на жнивах. Було жарко.
Тато косив овес. Мама жала жито.
Хома ловив жуків, а Лука коників.
Жуки, коники, сарана—комахи.

Лелека та жаби.

На болоті жили жаби,
жили собі не тужили,
ловили мух та комашок.
Прилетів лелека—і жаб не стало.

Хто с птах живе на болоті?
журавлі, лелеки, кулики...

пиши: *у оси жало*

Базар.

На базарі сила краму. Тут вози, колеса,
лопати, вила, коси, там—ножі, ложки,
миски, замки, казанки, квас, сливи, ріжки,
бублики з маком, свистики із лози.

Міра: аршин, вершок, метр, кілометр.
У сажні три аршини.

Коза.

Тато казав казку про козу. Коза іде, кізок веде. Пішла коза у лозу, а там вовк. Ох, лихо козі у лозі!

пипи: мороз поморозив коз

Податок.

Дід одержав із Ради квитка везти податок. Саме тоді дід молотив жито. Набрив дід сім пудів жита, повіз до Ради.

У конторі жито зважили. Було жита сім пудів і три хунти.

Вага: пуд, хунт, лот, золотник.

Наш Денис депутат,
він у Раді.

Рада депутатів —

наша влада

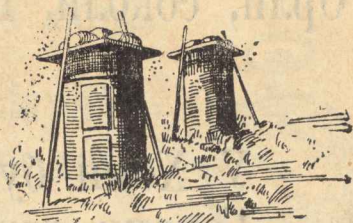
Слава Раді!

Слава депутатам!

Наш садок.

Наш садок коло хати.
В садку три вербі, дві
тополі, один дубок, ка-
лина, бузок та вишні.
Під дубом улики.

Вишні, сливи, оріхи—дерева плодові.
Дуб, липа, верба, клен, тополя—дерева
прості або лісові.

пиши: *Зівка у саду*

Наш город.

За садком у нас город. Там росте горо-
дина: капуста, морква, кавуни, дині, огірки,
петрушка, кріп. В огірків уже посохла
гудина.

Загадки: 1) *Без рук, без ніг на тин лізе.*
2) *Лата на латі, а зроду голка не була.*

Гуси.

Івасик пас гуси. Гуси пішли до ставу.
Івасик виліз на горку і гукав: гуси до дому!

Загадка: *Сиві гуси усе поле вкрили.*

Гуси, кури, индики—домові птахи.
Орли, соколи, шуліки, сови—хижі птахи.

Музики.

У Хоми бубон, у Гаврика дудка.
Гаврик грав у дудку, Хома бубонів.
Гарно грали музики.

пиши: *на горбі дві верби*

Качка.

Качка повела качат до річки. Качата плавали, а качка хвалила: так, діточки, так, так!

Літом і качка-прачка.

Ніч.

Гарно вночі коло річки. Вода тихо колише очерет. Він заснув.

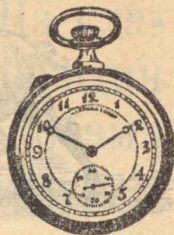
А на небі зірок, мов хто просо золоте посипав. У воді теж зірки: червоні, жовті, золоті, срібні.

Вода колише ті зірки. Тихо уночі.

Чи скоро ранок? сумувала пташка.
Чи скоро вечір? питала сова.

У Хоми годинник. Зараз
без десяти хвилин не дві
годині.

Печу, печу хліб   Печу, печу папку,
діткам на обід.   всажу на лопатку
та у піч!

Орачі.

Орали в полі орачі. Казали так:—ми
силачі, нас чимало, нам треба—сало,
часник і калачі.

пиши: *тесе річка невеличка.*

Нова вісь.

Панько купив нову вісь. Справив воза
і повіз хуру. Хура важила пудів зо сто.
Ось тобі по дорозі нова вісь—трісь! Тільки
тріски посипались.

Наші повози: віз, гарба, карета, санки,
автомобиль.

Наші судна: човен, дуб, шаланда, пароход.

Кінь.

Казав дядько Василь:—
у мене кінь, хоч кинь:
день біжить, а три дві
лежить.—

Кінь, корова, віл, коза, собака, кішка—
домові тварі.

Вовк, ведмідь, лиса, миша, ховрах—
хижі тварі.

Загадка: *Чотирі діди назад бородами.*

Сидить Василь на припічку,
держить kota за ниточку,
котик зубки растулив
та Василька укусив.

пиши: *тінь утала на тин*

Цап думав.

Хлопці пасли овець. Цап думав:—коли б
не ці хлопці, то повів овець до пшениці.—
Про це саме цап думав цілу ніч у хлівці.

Загадка: *У хлівці баранці і всі білі.*

Два цапики.

Через річку вузенька кладочка. На кладочці здибались два цапики. А ні один не хоче поступитись назад. Дук лобами раз, дук—два, і обидва бовть у воду.

Встало вранці та червоне сонце,
засвітило в хатку через віконце.

Під віконцем колисонька,
у колищі дитинонька.

— Годі спати, час вставати!—
каже дитиноньці сонце.

циши: сонце світе у віконце

Щука.

На те щука в річці, щоб
карась не дрімав.

Щука зубата, оката, хво-
стата—бережись, карасику!

До щик.

Іди, іди, дощику,
зварим тобі борщику
у новому горщику,

тобі каша, а нам борщ,
щоб густенько ішов дощ!

Хрущі.

Що-вечера в саду над кущами хрущі гули. Петрусь спитав у мами:—що то за пташки?—Мама сказала:—то не пташки, а хрущі.

пиши: *Горщик. У горщику борщ.*

В дорозі.

Іде баба на базар. Іде чоловік.—
Сідайте, бабо, підвезу!—Та ніколи, си-
ночку, їхати, треба поспішати.

Загадка: *Їду, їду—нема сліду.*

Їжак.

Знайшов собі їжак під
деревом норку. Норка су-
хенька й тепленька, а ліжка
немає. Покотивсь їжак по сухій травці,
нагромадив того, сього та й помостив
собі ліжко.

Ліжко є та їжі немає.

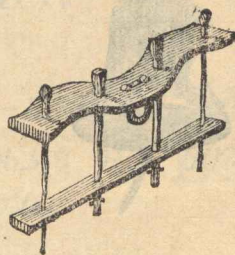
Впіймав жука, з'їв його—мало. Коли б
йому ще мишку.

Загадка: *Ой на горі гай,
під гаєм—мигай,
під мигаєм—сапай,
під сапаєм—хапай.*

пиши: *Зелений гай, густесенький*

Воли та ясла.

Хазяїн пригнав воли з поля. Воли стояли в ярмах, ждали, що ясла придуть за ними. Не пішли ясла за волами, а воли за яслами.

В'юн та п'явка.

Юхим ловив рибу і стояв у воді. П'явка присмокталась йому до ноги і пила кров. Юхим цього не помітив. А як піймав в'юна то зараз же його вбив. Він думав, що то водяна гадючка.

Баю, баю.

Мати сина колихала,
Колихаючи, співала:

— Ніч заходе, треба спати,
жоло тебе рідна мати;
я не сплю, тобі співаю;—
спи, дитино, баю, баю!

Яким купив на ярмарку людиню

На станції.

Я їздив по залізниці до сестри на фабрику. Ждав на станції, аж поки прийшов поїзд. Тоді я сів у вагон. Скоро уда-рили тричі в дзвоник: дзень, дзень, дзень! Паровоз загув: угу-у, важко задихав парою, наче казав: ру-шив, ру-шив. А вагони йому в слід: покотили, покотили...

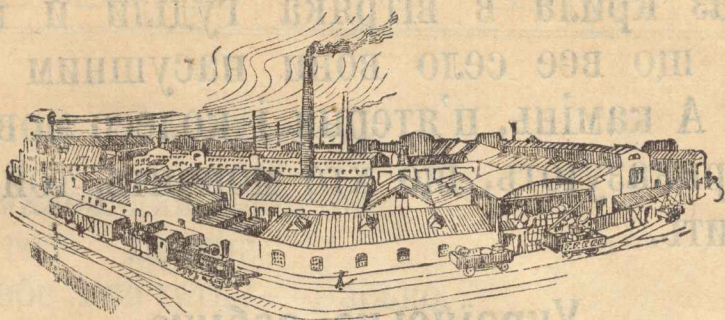
Телеграф і телефон.

Вздовж залізниці стовби. На стовбах драти. То йде телеграф і телефон.

По телефону люди ведуть розмову на сотні верстов, а по телеграфу б'ють телеграми хоч кругом світу.

На фабриці.

Моя сестра Софійка працює на фабриці.
Там сила робітників та робітниць. На
фабриці єсть фабричний комітет.

Загадка: Біжить корова — гладка, здо-
рова, тікайте з дороги — бо візьме на роги;
за нею телятка, — усі близнятка.

На фабриці фабричний комітет

Чабан.

Хто бачив чабана? У чабана герлига,
пояс з гудзиками, люлька й кисет з тю-
тюном. Чабан пасе отару овець.

Літом жарко чи дощ лє — він пасе.
Зімою сніг чи хуга б'є — він стереже
кошару.

Хвалько.

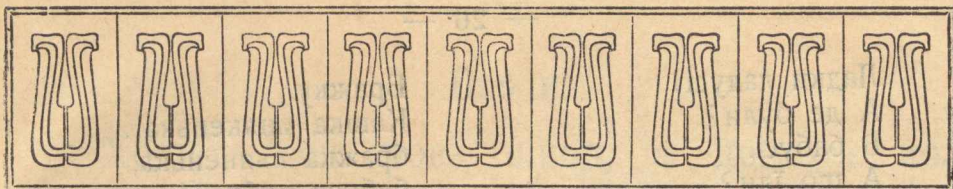
Раз крила в вітряка гуділи й герго-
тали, що все село вони насušним году-
вали. А камінь, п'ятерня і колесо мовчали.

Приказують, що хто мовчить, той двох
навчить.

Українська азбука.

Аа Бб Вв Гг Гг Дд Ее
Єє Жж Зз Ии Іі Ії Йй
Кк Лл Мм Нн Оо Пп Рр
Сс Тт Уу Фф Хх Цц
Чч Шш Щщ Юю Яя ь

Хлопчик.

Ось маленький хлопчик.

Чий ти? — Мамин.

Як тебе кличуть? — Васько.

Скільки тобі год? — Не знаю.

А де ти живеш, Васько? — У хаті на пічі.

— Молодець Васько! На тобі за це бублика.

Я маленький хлопчик
зліз на стовпчик,

у дудочку граю,
дітей забавляю!

Я маленька дівонька,
як у полі квітонька,
більш нічого не знаю,

тільки аз та буки...
дайте мені книжечку
в руки!

Аз буки, бурячки,
печеная кваша.

Збирайтеся до купи
вся братія наша!

У-панаса.

Діти грались у-панаса. Зав'язали Хомі хусткою очі, поставили до дверей та й питають:

— Панас, панас, на чому стоїш?

— На камені!

— Що продаєш?

— Квас!

— Лови людей і нас!

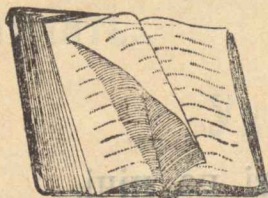
Хома став ловити, якось зачепивсь та й упав в помийницю.

Ладки ладусі!
А де були?
В бабусі.
А що їли?
Кашку.
А що пили?

Бражку.
Кашка мнякенька,
бражка п'яненька,
бабуся добренька,
дитина —
маленька.

Гарний школяр.

Панасик зібрався до школи. Поклав в торбинку окраєць хліба, півкалача, шматочок сала, грудочку масла, три цибулинкі ще й дрібок соли.

Пішов до школи, а книжку забув взяти.

Млинок.

Зробив собі Михайлик млинок. Як був вітер, млинок крутивсь. Михайлик радів і казав матері: — як виросту, зроблю собі великий млин, тоді молотиму усім людям.

Родичі.

Наш тато покликали на обід усіх родичів. Прийшли дід з бабою, два дядьки, дві дядині, тітка Гапка із зятем, баба Христя з невісткою, свояк Тиміш...

Понаходило родичів у хату — і вікон не видно.

Сімейка.

Ой у нашого Омелька невеличка сімейка:
тільки він, та вона,
та старий, та стара,
та Іван, та Степан,
та Василь, та Панас,

та той хлопець, що у нас,
та дві дівки косатих,
та два парубки усатих,
та дві Христі в нами сгі,
та дві ляльки в колисці,
та й усі!

С о н.

Ходить сон повз вікон, а дрімота коло
плота. Питається сон дрімоти:—а де будем по-
чувать?—Де хатина тепленька, де дитина
маленька.

Колискова пісня.

Люлю, люлю, мій синочку!
справлю тобі колисочку,
та й повішу на дубочку.
Сонце зійде, обігріє,
роса впаде, та й скупає.
Будуть пташки прилітати,
та будуть співати,
дитиночку маленечку
будуть присипляти.
Колишися, колисонько,
із дуба, із дуба;
колишися в колисоньці,
дитинонько люба.
Колишися, колисонько,
з орішка, з орішка;
колишися в колисоньці
мамина потішка.

Сирітка.

— У нас курятина сьогодні на обід,—каже
багатого тата синок.—А біля наших воріт
сонечко світило,—каже бідної вдови дитя.

Як жила Мелася.

Як був голод, то в Меласі померли батько й
мати. Зосталась Мелася з дідом Ониськом. Поки
було тепло, дід ловив рибу. Тим вони й году-
вались. А як настала зима, то й риби не стало.
Дід Онисько занедужав: ноги йому попухли і
він волочив їх над силу, мов ті колоди.

Колись у-ранці Мелася встала, а дід лежав на пічі і не озивався. Страх як сумно стало Меласі. Вона вибігла на вулицю і стала плакати. Посходились сусіди й сказали, що дід Онисько помер.

Саме тоді предсідатель Сільської Ради їхав у город. Він повіз в город і Меласю. Там її було прийнято в дитячий будинок.

Дідусь.

Дідусь був старий, ледве ходив, а роботи не цурався. Сяде собі на стільці коло вікна, стругає зубки до грабель, або морщить постольці онукам, або чобота латає.

А як нитку встромляти в голку, то кличе онука:—а ну, Івасю, встроми мені нитку в голку! Ти трошки молодший від мене!

Івась встроме нитку, а дід йому казку за це розкаже.

Золоте яечко.

Жив собі дід та баба,
була у їх курочка ряба.

Курочка знесла яечко:

Яечко не просте,
а золоте.

Дід бив, бив—
не розбив.

Баба била, била—
не розбила.

Миша бігла,

хвостиком махнула:

яечко упало

і розбилось.

Дід плаче, баба плаче,

а курочка кудкудаче:

—не плач, діду, не плач, бабо,

я знесу вам яечко

не золоте,

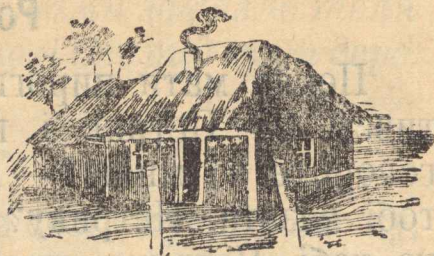
а просте.

Загадка: *Без обручів, без дна, повна бочка вина.*

Наша хатка.

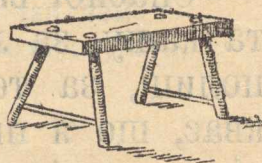
Наша хатка невеличка:
одні двері, три віконці,
стіл, дві лаві і поличка,
на поличці—паляничка,
дрібок соли у солонці.

Наша хатка чистесенька,
в рушниках вся, білесенька,
наша хатка теплесенька;
має собі одну піч,
там спить котик цілу ніч.

Мебель.

А-ну, Панасику, скажи, яка
мебель буває: стіл, лава, ослін,
мисник, колиска а ще?

— Припічок, каже Панасик.

Казка.

Хочете, мамо, я вам казку розкажу? — спитала маленька Галя у мами. — А ну розкажи, моя доню, сказала мама. Галя й каже: — була собі миска і я... розбила. —

Горщик і чавунець.

Новенький горщик дорікав чавунцеві, що він такий чорний.

Чавунець мовчав, бо добре знав, що скоро горщик сам опиниться у сажі.

Загадки: 1) Чернець-молодець по коліна в золоті стоїть. 2) Коло ями, ями сидять хлопці с киями.

Розмова.

Пекла мати пироги, а Петрик біля неї крутивсь. От Петрик і каже:— чом ви, мамо, не говорите зо мною?— А мати питає:— та що ж тобі казати, Петрику? А ви, мамо, сказали б:— на тобі, Петрику, пирога!..

Спитали раз в голодного:— яка найкраща птиця? А він і каже:— ковбаса!

Приказки.

Спасибі вам щире за хліб, за сіль, за борщ та кашу, за ласку вашу, за ті паляниці, що на полиці, за те сало, що давали мало, за той квас, що я пив у вас, за той пиріг, що поїв і ліг, за затірку й холодець, що наївся молодець.

Торба.

Торба хвалилась рядниці:— хіба ж так мене шанують люди, як тебе! На покуття кладуть, на степ беруть, на ярмарок возять.—

А ряднина подумала:— не тебе шанують люди, а той хлібець, що у торбі.—

Майстер.

Малий Пилипко пиляв пилюкою, рубав сокирою, стругав струганком, стукав молотком— цілісінький день робив. А що зробив?

Малюсінький кілочок.

Загадки: 1) Між двома дубами зав'язло теля зубами; 2) У лозі на одній нозі Свирид круп дере.

Шваля.

Надумала Орися пошити своїй куклі сорочку, фартушок, спідничку. Взяла голку, моток ниток, ножиці, наперсток. Чи шила, чи ні, а пальчики поколола, руки порізала. Плаче бідна шваля.

Казка без краю.

Як був собі чоловік Яшка,
на йому сіра семеряжка,
шапочка капустана,
брилик соломьяний,
сірі бички мав,

на припичку запрягав.
Гей, тпру до ярма!
Обернувся тай нема.
Чи єсть охота слухати,
чи нема?

Чобітки.

Тато купив Савці чобітки, а Оленці ботики. Савка взув чоботи та й каже:— У мене ноги великі... На це йому Оленка сказала:— Не ноги великі, а чоботи вузькі.—

Хто він?

Живе у хаті пан: лобок кругленький, кожушок тепленький, очі вузькі, а видючі, як ті зірочки блискучі, вушки малі та чуткі, вуси хоч довгі та рідкі, ноги короткі, та дряпкі.

В день на сонечку він ляже, гарну казочку розкаже, вночі бродить, на охоту ходить.

Миші.

Зібрались миші біля норки, старі і малі. Очі чорненькі, лапки маленькі, зуби гостренькі, кожушки сіренькі, вушки до гори стірчать, хвости по землі волочуться.

Зібрались миші у бабиній хижі і раду радять:— як би нам, мишам, та сухарь у норку протягти!—

От і пригадали: кожна миша одкусила крихотку і в норку понесла. Так і перенесено весь сухарь у норку.

Ходить кіт по горі,
носить сон в рукаві,
усім людям продає,
малім дітям так дає.

Два півники.

Кури ходили на подвіррі. Півник злетів на тинь, заляпав крилами і заспівав:— де Ки-ри-ло? А другий йому одспівує:— на то-чи-лі!—

Приказка: *Кудкудак за пятак, кукуріку за копійку.*

Курочка.

Ой сусіди, сусідоньки,
прошу вас,
чи не бігла курочка
коло вас?

Ой рябенька курочка,
і чубок,
а на правій ніжонці
мотузок!

Загадка: *Що підніме найменча дитина,
а через хату не перекине й найдужча людина?*

Кури на весіллі.

Одні люди справляли весілля. Вони кликали на весілля курей, а кури сказали:—знаємо ми вас добре: не за гостей, а для гостей кличете нас, не хочемо на ваше весілля йти.—

Тоді люди понесли курей на весілля силою.

Сорока та ворона.

Ворона клює собі щось, а сорока прилетіла до неї й питається швиденько:—чи кисле? чи кисле?—

А ворона одказує с протягом:—дар-ма! дар-ма!

Ходить сорока коло потока та й криче:—кумо, кумо, що варила? Борщ, буряки-ки-ки!

Загадка: Біла латка, чорна латка по дереву скаче.

Других не гань, на себе глянь.

Прийшла свиня до коня та й каже:—і ноги, мовляв, криві і шерсть настовбурчена.—

К о з а.

Іде коза рогата,
веде діток кошлата.

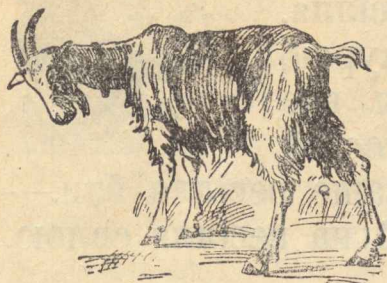
А хто кузю торкне,
того кузя штурхне.

Подякував.

У нас був цап. Одного разу на його напали сусідські собаки. Були б добре пошматували, та як раз на ту пору наш Пилипко вертався

із школи. Він побачив таке лихо й оборонив цапа. Тоді цап розігнався та як бабахне Пилипа лобом у спину.

От так подякував!

Загадка: 1) *Що тій козі буде, як їй сім літ мине?*

Жучок.

А-ну, Жучок, прочитай, що в книжці написано! сказав Панасик.

— Не мое, каже, діло книжки читати: я хату стережу, уночі не сплю, добро доглядаю, злих людей та вовків лякаю, на лови хожу, зайців ловлю, качок у болоті шукаю.—

Кутюк.

Цуцик Кутюк навчився гавкати. Він гавкав на курей, що на току ходили, на сорочки, що на тину сохли, на пір'ячко, що по дворі котилось.

А як прийшли чужі люди, він став лащитись.

Два ведмеді, два ведмеді
горох молотили,
два півника, два півника
до млина носили;
а горобчик, гарний хлопчик,
на скрипочку грає,

горобличка, гарна птичка,
хатку замітає;
а ворони, добрі жони,
пішли танцювати;
злетів крюк, вхопив дрюк,
пішов підганяти.

Рукавичка.

Їхав дід з лісу до дому та загубив рукавичку. От біжить мишка, бачить—аж рукавичка

лежить, вона туди влізла та й стала там жить.

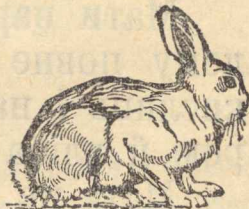
Коли це скаче жаба і питає:—хто, хто в цій рукавичці живе?—Я мишка скряботушка, а ти хто?—А я жаба скрекотушка.—Йди до мене жить! Сtribнула жаба в рукавичку, і живуть удвох.

Коли це біжить зайчик, питає:—хто в цій рукавичці живе?—Я мишка-скряботушка й жаба скрекотушка, а ти хто?—А я зайчик лапанчик.—Йди до нас! Живуть вони втрьох.

Коли це біжить лисичка:—хто, хто в цій рукавичці живе?—Мишка-скряботушка, жабка скрекотушка і зайчик лапанчик, а ти хто?—А я лисичка-сестричка.—Ступай до нас! Живуть вони вчотирьох.

Коли це біжить вовчик:—хто, хто в цій рукавичці живе?—Мишка-скряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-лапанчик та лисичка-сестричка, а ти хто?—А я вовчик-братік.—Йди до нас!—Живуть вони впятьох.

Коли це йде ведмідь. Іде, гуде й питається:—хто, хто в рукавичці живе?—Мишка-скряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-лапанчик, лисичка-сестричка та вовчик-братік, а ти хто?—А я ведмідь-набрід.—Ступай до нас! Вліз ведмідь. Живуть вони вшістьох.

Коли це йде стрілець, побачив, що рука-
вичка ворухиться, подумав — дичина, та як
стрельнє: так всіх і повбивав.

Глянув, аж там... от скілько шкур!

С а д.

Дівчинонька сад сажала,
сад сажала, поливала
та співала—примовляла:
— рости, саду, вище мене,
та дай мені три користоньки!
Перша користь—то орішеньки,
друга користь—красні вишеньки,
третя користь—славні яблучка.
Орішками—чечуватися,*)
вишеньками—забавлятися,
яблучками—підкидатися.

Кислиці.

Мати нарвала в саду кислиць. Принесла до
дому повне решето. Хома нишком допався до
кислиць і набив собі таку оскому, що за вече-
рею й хліба не зміг їсти.

Мати це помітила та й каже:—от лихо! Хтось
кислиці поїв, а Хому оскома напала.—

Приказка: *Знайте нас — ми кислиці,
з нас квас!*

Вінок.

Йдуть дівчата у садочок,
зівьють вони віночок
із рутоньки, із м'ятоньки,
з хрещатого барвіночку,
з запашного василечку.

---

*) Гуляти в чіт—нечіт.

Куслива трава.

Мама казала Ганусі нарвати трави телят-кові. Гануся побігла на город, а там росла кропива. Гануся думала, що то трава росте, рвала її та й пожалила собі руки. Вона прибігла до матері й сказала:—ой, мамо, на городі трава кусається!—

Загадка: *Що пече без вогню?*

Калина.

Чи я в лузі не калина була?
Чи я в лузі не червона була?
Взяли мене, поламали
і в пучечки пов'язали—
така доля моя!
гірка доля моя!

Загадка: *Стоїть дід над водою з червоною бородою, хто не йде—той скубне.*

Пісня про городину.

Ходе гарбуз по городу, питається свого роду:—ой, чи живі, чи здорові всі родичі гарбузові? Обізвалась жовта диня, гарбузова господиня:—іще живі і здорові всі родичі гарбузові!—Обізвались огірочки, гарбузові сини й дочки; обізвалась морковиця, гарбузова сестриця; обізвались буряки, гарбузові свояки; обізвалась бараболя, а за нею і квасоля:—іще живі, ще здорові всі родичі гарбузові! Ой, гарбузе, ти перістий, із чим тебе будем їсти?

— Миска пшона, шматок сала, от до мене вся приправа!—

Загадки: 1) *Без вікон, без дверей повна горниця людей.* 2) *Латка на латці, а зроду голка не була.*

Про редьку (казка).

Посіяв дід редьку. Виросла та редька велика-велика. Пішов дід редьку рвати: тягне, тягне, витягти не може.

Покликав дід бабу. Баба за діда, дід за редьку: тягнуть, тягнуть, витягти не можуть.

Покликала баба внучку. Внучка за бабу, баба за діда, дід за редьку: тягнуть, тягнуть, витягти не можуть.

Покликала внучка Жучку. Жучка за внучку, внучка за бабу, баба за діда, дід за редьку: тягнуть, тягнуть, витягти не можуть.

Покликала Жучка кицьку. Кицька за Жучку, Жучка за внучку, внучка за бабу, баба за діда: тягнуть, тягнуть, витягти не можуть.

Покликала кицька мишку. Мишка за кицьку, кицька за Жучку, Жучка за внучку, внучка за бабу, баба за діда, дід за редьку: тягнуть, тягнуть — витягли редьку.

Наша вулиця.

Наша вулиця найкраща в селі: широка, рівна, весела.

Як сонце світить, то білі хатки мов сміються, як сонце заходить, то вікна червоніють і блищать, аж боляче дивитись.

Серед вулиці телеграфні стовби. На стовбах три дроти. На дротах інший раз ворони сидять, на всі боки глядять — чепуряться.

Наша вулиця виходить до Сільської Ради. Біля Ради червоний прапор майорить.

А ще єсть на нашій вулиці кузня. Вона чорна від сажі, закурена димом. Там цілий день ковалі кують, молотками об ковадло дзвонять. Тільки й чути:— дзень, дзень.

Край вулиці паровий млин меле: машина гуде, чорний дим з високого димаря курить.

А ще далі, за селом, три вітряки, мов три рідні брати, стоять. Як повіє вітер, то вони крилами наввипередки махають.

Ковалі.

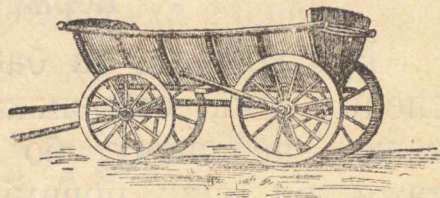
Куй, куй, ковалі,
то великі, то малі!
А старого коваля
посадили на коня,

а старую ковалицю
посадили на телицю,
а маленьких ковалят
посадили на телят.

Чого віз скрипить?

Спитали раз леда-
чого чоловіка, чого в
його віз скрипить?

А він і каже:— ото
й гарно, що скрипить,
бо всім далеко чути, що не злодій, а чесний
чоловік їде.—

Автомобиль.

Через наше село біг автомобиль. Підняв куряву, насмердів димом, сполохав гусей.

Ми кинулись йому у слід, а баба Орина кричала:— хрестіться, діти, то нечиста сила побігла!—

Баба Орина не вірить, що автомобиль — машина.

Пригода з Уласиком.

Дід з Уласиком поїхали до млина. Коли дід мовчав у млині, Уласик побіг до крил подивитись, як то їх вітром крутить. Не встерігся Уласик і попав під крила. Крило його зачепило, трошки підняло вгору й кинуло до долу.

На щасливий час там ґрунт був зоранний, пухкий. Уласик упав на землю без великої для себе шкоди. Тільки подряпавсь і зомлів с переляку.

За селом.

Ой у полі могила,
Край могили долина,
Край долини ставочок,
Край ставочка гребелька,
Край гребельки млиночок,
Край млиночка кладочка,
Край кладочки лужочок.

Коржик (казка).

Був собі дід та баба. От раз дід і каже:— спечи мені, старенька, коржика.— А баба й каже:— не спечу, бо немає борошна.— А ти, каже дід, піди повимітай у засіці, то й знайдеться трошки борошна.—

Баба так і зробила: витопила в печі, замісила борошно, вбила туди яєчок і спекла коржика. Положила коржика на віконце, щоб прохолов. А він скік з вікна на присбу, а с присби на землю, та й покотився дорогою. Коли це біжить йому назустріч зайчик:— коржику, коржику! я тебе з'їм.— А коржик каже:— не їж мене, зайчику-побігайчику, я тобі пісеньки заспіваю.— Зайчик вухками запряв, а коржик заспівав:

Я по засіку метений,   я од баби втік
на яйцях спечений,   я од діда втік,
і од тебе втечу.

Та й покотився, тільки його зайчик і бачив.
Котиться коржик, а назустріч йому суне вовк:—
коржику, коржику, я тебе з'ім.—Не їж мене,
вовчику-братіку, каже коржик, а краще послу-
хай, якої я тобі пісні заспіваю.—А ну якої?—
каже вовк. Коржик і почав:

Я по засіку метений,   я од діда втік,
на яйцях спечений,   я од зайця втік,
я од баби втік,   і от тебе втечу.

Та й подався далі. Коли це назустріч йому
ведмідь іде та гуде:—коржику, коржику, я тебе
з'ім.—Де вже тобі, клишоногому, мене їсти,
каже коржик, краще я тобі пісні заспіваю.—
Коржик заспівав, а ведмідь і вуха повісив.

Я по засіку метений,   я од зайця втік,
на яйцях спечений,   я од вовка втік,
я од баби втік,   а од тебе
я од діда втік,   і подавно втечу.

Та й покотився, а ведмідь тільки облизнувся.
Котиться коржик, а назустріч йому лисичка йде:—
здрастуй коржику! Який ти круглесенький та
гарнесенький!—А коржик, радіючи, що його по-
хвалили, і почав свою пісню.

Я по засіку метений,   я од зайця втік,
на яйцях спечений,   я од вовка втік,
я од баби втік,   од ведмедя втік,
я од діда втік,   а од тебе і подавно...

А лисичка і каже:—а ну ще заспівай, тільки
сідай мені на язика, бо я старенька стала, так
не дочуваю.—Коржик сів, та й давай співати:

Я по засіку метений...

А лисичка його—гам! та й з'їла.

ЗИМА, ВЕСНА, ЛІТО, ОСІНЬ.

Угадайте.

Котилася тарілочка
по крутій горі,
забавляла любих діток
у моїм дворі.
Нам тієї тарілочки
чому не любить:
хорошая, золотая
і як жар горить.

Прийшла баба—сама чорна
і чорний жупан,—
заховала тарілочку
у синій туман.
Ой, тумане, туманочку!
поклонись зорі,
покоти нам тарілочку
по крутій горі.

— Чи скоро вечір?—кувала зозуля;—чи скоро
зіронька?—сумував соловейко.

*Загадка: Чорна корова усіх людей зборола,
а сірий віл усіх людей звів.*

Місяць та зірки.

Молодик срібний, рогатий
виліз із своєї хати
та прямісінько до зірок на небо:
— Ось я вас поколю рогами!—
А зірки сказали:—не треба!—
Сміялися. А три зіроньки злякалися,
з неба зірвалися
й покотилися з гори.

*Загадки: 1) Поле не міряне, вівці не
лічені, пастух не найнятий. 2) Їхав по горі
волох, розсипав по горі горох; стало світати,
нема що збирати.*

Загадка.

Вийшов в поле сивий дідусь; став рукавом махати і пташок з рукава випускати.

Махнув чотири рази, випустив дванадцять пташок, що-разу по три пташки.

Полетіли три перші пташки: стужа настала, на річці крига стала, земля снігом укрилась.

Полетіли три другі пташки: сніг растопило, гай, поле та лужок зазеленіли.

Ще раз полетіли три нові пташки: спека настала, жито у полі, садовина в садах поспіли.

Полетіли останні три пташки: листя з дерев посипалось, пішли дощі та тумани.

А пташки не прості: кожна пташка чотири крила має, в кожному крилі по сім пер, кожне перо своє ім'я має. Махне пташка пером раз— воно біле; махне вдруге— воно чорне.

А хто цю загадку відгадає, той собі розуму придбає.

Календарь.

Хома та Хима написали за цілий рік ось який календарь.

Місяць Грудень. На коньках катались. Снігову бабу ліпили. Вечерами шили, пряли.

Січень. Новий рік настав. Хуга біла. Морози лютували. В хаті сиділи.

Лютий. Вареників поїли. Лагодили плуг та борону.

Березень. Сонечко гріло. Шпаки прилетіли. На оранці були.

Квітень. Городину сажали. Крапанки під квочку підсипали. Перші квітки рвали.

Травень. 1-ше Травня справляли. Метеликів ловили. Перший грім чули.

Червень. Вінки вили. Сіно косили та сушили. Курчата та качата вилупились.

Липень. Жито косили. Городину поливали. Огірки їли.

Серпень. Жито возили та молотили. В саду яблука рвали. Кавуни їли. Мухи люто кусались.

Вересень. Мазали хату. Прощались с пташками. До млина їздили. Продподаток возили.

Жовтень. Капусту сікли та солили. Новобранців виряжали. На весіллі в родичів були.

Листопад. Свято Революції справляли.

Рік великий чоловік.

Зімні місяці: грудень, січень, лютий. В січні холод січе, в лютім саме зима люта.

З і м а.

Прийшла зима, кожух на неї білий. Махне широким рукавом,—враз побіліє все кругом, завіє вітер з усієї сили. І спить земля, укрита білим снігом, все спочиває до весни, аж поки перший день ясний розміє сніг та кригу.

Снігова баба.

— Ну те, хто з вас там би-
стріший?
То ідїть в садок скоріше,
купи снігу там лежать,
бабу треба нам качать!

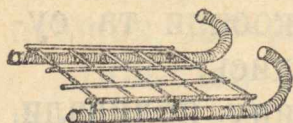
Хлопці поклик підхопили,
бабу з снігу враз зіпили:
очі з вугілля всадили,
рот із буряка зробили.
От так баба! Молодці!

Ну, дивуйтесь, горобці!

Василеве свято.

Взімку діти катались на саночках. Васильок мусив сидіти в хаті, бо не мав теплої одіжи й чобіт. Три дні він саночки тесав і ховав їх у сінях за бочкою.

У неділю, як батько по обіді заснув, Васьо взяв батькові чоботи, надів його шапку й одягся в мамину кохту.

Аж засміявсь Васильок, як вийшов на вулицю: сніг білий, під ногами скрипить, скрізь діти на саночках катаються.

Поки батько спав, Васьо наїздився на своїх саночках уволію.

Новий рік.

Погась учора день,
заплавав рік старенький;
сьогодні розсвіло —
сміється молоденький.

І празникує люд,
вигукує раденький:
— прощай старенький рік,
здоров був молоденький!

Циган на морозі.

Казав циган:—і як то люди на дворі сплять?
Тут під ятериною*) і то змерз!

Приказки: Місяць лютий питає, чи
обутий? Зіма біла не їсть снігу, а все сіно.
Мороз аж скалки скачуть.

Метелиця.

Ой там хуга-метелиця
по-над степом скрізь сте-
леться,
скрізь стелеться, нам не каже,
а де вона спати ляже?

Чи у полі при дорозі?
Чи у хурщика на возі?
Росхрїставши білі коси
мов по мертвому голосе.

*) Ятеріна — сітка.

Віє, віє метелиця,
по-над степом скрізь стелеться.
Місяць зійшов, подивився,
в білу куряву укрився.

Приказка: Як завірюха, то треба кожуха.

В з і м к у.

Іде хурщик за возом, а мороз аж скалки скачуть. Думає хурщик:—добре було б тепер сидіти в теплій хаті на печі.—

Бродить звір в лісі, мерзне на морозі й думає:—добре було б тепер лежати в теплому кублі.—

Летіла пташка по-під небом. Біла пташку хуга-метелиця. Сіла пташка в кущах та й думає:—добре було б сидіти в теплому гніздечку.—

І людині, і звірові, і пташці тепло й гарно, як свій куток є.

Загадки: 1) *Я вода й на воді плаваю.*
2) *Летять пташки без крил, сідають на дерево без ніг.*

Ведмежа лапа.

Пішли охотники у ліс облавою на ведмедя. Ведмедя не вловили, а одну лапу йому сокирою одрубали. Утік ведмідь у пущу, на трьох ногах плигаючи. От одна бідна бабуся випросила собі ту ведмежу лапу, повистригала з неї шерсть і зідрала шкуру. М'ясо поставила у піч варитися, шкуру під себе постлала і сіла прясти ведмежу шерсть. Пряла, пряла до півночі. Коли чує, хтось під віконцем скрипить, гуде. Глянула бабуся у вікно і не жива—не мертва стала: іде

ведмідь хитається, ковiнькою підперається, іде і страх гуде:

Скірли, скірли, скірли!
На липовій нозі,
на березовій ковiньці.
Вся земля вже спить
і вода вся спить,

всі по селах сплять,
одна баба не спить,
на моїй шкурі сидить,
мою шерсть пряде,
мое м'ясо варить.

Так і зомліла з остраху бабуся. А жила вона одна собі ще й край села. Що його робить? Як од смерті боронитися? А ведмідь вже в сiни вліз, під дверима грюкає. Одченила бабуся по гребіцію, загасила світло, сама вилізла на піч. Намацав ведмідь двері, зірвав їх з завісами, всунувсь в хату. Мац, мац поночі і—бабах в погребіцію.

Бабуся мерщій з печі, зачинила погребіцію та із хати до сусід. Позбігались сусіди і таки добили ведмедея.

Весняні місяці: березень квітень, травень.
В березні весна бере зілля. В квітні квітки цвітуть. В травні трава наростає.

Весна.

Встала весна, чорну землю сонну розбудила, уквітчала її рястом, барвінком укрила. А на полі жайворонок, соловейко в гаї весну, убрану квітками, вранці зустрічають.

Веснянка.

Весна, весна—днем красна,
що ти нам, весна, принесла?
— Я вам принесла літочко,
ще й зелене житочко,

а вам, дівчатка, по вінку
з хрещатого барвінку,
а тобі, діду,— ковіньку,
щоб ти її мав до віку.—

Ой, нумо, нумо,
в плетеного шума!
Як наша мати
буде заплітати?

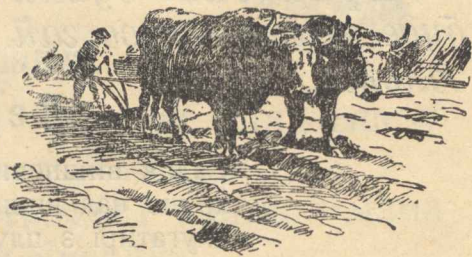
Заплетися, шуме,
заплетися;
хрещатий барвінку,
ростелися!

Оранка.

Весна. День теплий та ясний. Поле широке,
як море.

Виїхали в поле орачі. Орали з ранку до
ночі. Сіяли ячмінь, овес
та пшеницю.

В горі жайворонки
співали, орачів вітали.
За бороною ворони ска-
кали, черваків шукали.

А над вечер скрізь
по полю огні горіли, орачі собі кашу варили.

Діду, діду, сій ячмінь, драні саночки покинь;
замість санок бери віз та поїдем в верболіз!

Гей, воли!

Та гей, воли! зоремо поле,
посієм добре зерно,
а змоче дощик, незабаром
в землі прокинеться воно.
Прокинеться і на світ гляне,
де бур'яни колись були,
зазеленіють наші ниви...
Чого ж ви стали? Гей воли!

Три товариші.

Ой, за горою, за кам'яною, там зібрались три товариші: один товариш—то сонце красне, другий товариш—то місяць ясний, третій товариш—то дрібний дощик.

А сонце каже:—як ізйду я в неділю рано, то ізрадіють усі на світі.—

А місяць каже:—як ізйду я з вечера рано, то ізрадіє риба у морі, люди в дорозі, звірі у полі.—

А дощик каже:—як упаду я тричі на землю, то ізрадіє жито, пшениця, всяка пашниця.—

Приказки: *Сухий марець, мокрий май—буде жито немов гай. Майовий дощ дорожче золота.*

Вечір.

Садок вишневий коло хати,
хруші над вишнями гудуть,
плугатирі з плугами йдуть,
співають ідучи дівчата.

Семья вечеря коло хати;
вечірня зіронька встає,
дочка вечерять подає,
а мати хоче научати,
так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
маленьких діточок своїх,
сама заснула коло їх;
затихло все... тільки дівчата
та соловейко не затих.

Жаби.

Вечір. Тихо.

В очереті на ставку—

чи на радість, чи на лихо—

жаби пісню тнуть хіба ж таку!

Притаївся
соловейко у гаю:
жаб злякався, чи втомився—
кинув пісню гарную свою.
Вже од крику
заболіла голова,
а вони свою музику
не кінчають: ри-ки-ки-ки,
кум-кра-ква-ква!

Коли б жабі хвіст—всю траву потолочила.

В. травні.

Діждали ми місяця травня,
веселії квіти цвітуть, по синьому
небу ясному білесенькі хмарки
пливуть.

Перше травня.

Вранці ще до школи Тарасик випросив у
мами червону стьожку.

— На що тобі тая стьожка? спитала мама
Тарасика:—адже ж ти не дівчинка!...

— Сьогодні, мамо, свято першого травня,—
сказав Тарасик, причепив стьожку до лозини й
побіг до школи.

Так мама й не дізнала, що за свято буває
першого травня.

Чи розкаже Тарасик, як прийде із школи?

*1-ше Травня — Міжнародне Свято Праці
і Братерства всіх трудящих світу.*

Журавель та чапля.

Був собі журавель та чапля, поставили собі
на краях болота хатки та й живуть. Стало журавлю

нудно жить на самоті.—Дай, думає, оженюсь на чаплі...—Пішов до не—ляп, ляп, сім верст болото місив. Приходить та й каже:—слухай, чапле, чи підеш за мене заміж?—Ні, журавлику, не піду, бо в тебе ноги довгі, літять гаразд не вмієш, їжи доброї не здобудеш!—

Пішов журавель до дому, а чапля думала, думала та й надумала:—як жить на самоті, піду краще за журавля заміж.—Приходить вона до журавля та й каже:—сватай мене, журавлику, будем жити вкупі.—А журавель сердитий:—було б, каже, тоді йти, як я тебе сватав, а тепер—не хочу.—

Сором чаплі, заплакала вона і пішла до дому. А тим часом журавель передумав:—чого, справді, я не взяв за себе чаплю, піду посватаюсь.—

Приходить до чаплі та й каже:—слухай, чапле, йди за мене заміж.—А чапля сердита на журавля і говорить:—одчепись од мене, задрипо, не піду за тебе заміж!—

Побрів журавель до дому. Тут чапля передумала:—і чого я, справді, одцуралась? Піду краще за журавля.—

Приходить до журавля—журавель не хоче. От так вони й досі ходять по болоті один до одного: сватаються, сватаються та ніяк не оженяться.

Літні місяці: червень, липень, серпень. В червні бувають черваки-світляки. В липні цвіте липа. В серпні жито жнуть серпами.

Літо.

Настало літо. У полі жито жовтіє, поспіває. Блищить у ранці роса на травці, в квітках весь степ аж сяє. Щебечуть пташки, снують комахки, метелики літають. Як любо літом! Вже косять жито, вже дині поспівають.

Як діждемо літа,
то нажнемо жита,
поставимо в копки,
та вдаримо в гопки.

Літом день — год. Літо на зіму робить. Літом сякий, такий бурьянець, а хліба буханець, то й ситий чоловік.

Квіткове весілля.

У вишневому садочку,
під вербою в холодочку,
щоб лихо прогнать,
заходились наші квіти

весілля гулять.
Там хрещатенький барвінок
усіх здивував:
він фіялочку блакитну
за себе узяв.

По середині в таночку
у зеленому віночку
танцює будяк.

Кругом свашки
і сусідки,
і красолі,
і нагідки,
а між ними
мак.

На полі.

Цей рік жито уродило. Стоїть на ниві, як стіна. А густе таке, що й вуж не пролізе. Як вітер повіє, то шумить воно, як гай.

Чималий виріс і ячмінь. Вже поколосився, зерном налився, в гострі остюки убрався і шумить собі, мов каже: — кинь мене в болото, а я приберу тебе у злото —

Овес-молодець: на солону густий, на зерно багатий. Кажуть, що він у трьох козушках, а вітру боїться.

Загадка: *Що старше: ячмінь чи овес?*

Ячмінь і пшениця.

Кликав ячмінь пшеницю:—ходім туди, сестрице, де золото в землі лежить, там будемо з тобою жить.—А пшениця йому одмовляє:—і довгі вуса в тебе, а розуму немає: чого до золота нам йти, як може золото до нас прийти.—

Косарі.

Вийшли в поле косарі
косить ранком на зорі.
Гей, ну-те, косарі,
бо не рано почали!

До обіду покосили,
гострі коси потушили,
по обіді спочивали,
потім коси поклепали;

О полудні гребли сіно
і в валочки клали щільно,
а ввечері холодком
клали в копички рядком.

Гадюка.

Косили косарі на леваді сіно. Пішли вони геть далеченько, а я залишивсь з собакою Жуком, бігав та борікався в сіні.

Шурхнув я в одну копу—і враз одскочив: щось холодне та слизьке мазнуло мене по руці. Велика гадюка вилізла із сіна й хотіла кинутись до мене. С переляку я стояв, як скаменілий.

Жук прожогом кинувсь на гадюку—і вони счепились. Скоро од гадюки одні шматки зостались. Що до Жука, то він десь подався.

Аж через два тижні він вернувся до дому. Тато казав мені, що собаки знають одну траву, якою лічаться після того, як гадюка покусає.

Загадка: Серед лісу, лісу лежить прут заліза, хто йде, обмине.

На воді.

Тече вода з-під явора
яром на долину;
пишається над водою
червона калина.
Пишається калинонька,
явір молодіє,
а кругом їх верболози
й лози зеленіють.

Тече вода із-за гаю
та по-під горою,
хлюпочуться качаточка
по-між осокою.
А качечка впливає
з качуром за ними,
ловить ряску, розмовляє
з дітками своїми.

Загадка: Од чого качка пливе?

Рибалки.

Хома та Василь ловили волоком рибу, а Дениско варив юшку.

Витягли рибалки волока з води та й гукають:—ой, Дениско, неси мерщій кошика, бо тут сила риби: карасі, окуні, щуки, лини ще й сом!—

Дениско побіг до волока з кошиком, а там одне латаття лежить.

Сміються рибалки з Дениска.

Наварив Дениско юшки, покуштував та й каже:—варив, варив, а вона холодна, як вода.—

Рибалки не повірили, набрали по повній ложці та у рот... Аж дух забило сердешним, таке гаряче.

Сміється тоді Дениско з рибалок.

Загадки: 1) *Водою їхали пани, убрані в срібні жупани, хоч жупани в їх лапа на лапі, радіють тім панам у кожній хаті.*
2) *Хата—не хата, вікон багато: є куди влізти, та нікуди вилізти.*

Швидка робота.

Сім суток по воду ходив до ставу рак. На восьмий день так-сяк її він доволік до хати, ще трохи одпочив та й ну перетягати через поріг; клешнею зачепивсь, а кухлик нахиливсь, і розлилась вода,—пропали всі клопоти! Говорить сапаючи рак:—було б не поспішати так: нема добра із скорої роботи.—

Березонька.

Ой хвалилась та березонька:

на мені кора та білесенька,

на мені листя та широке,

на мені гілля та високе.

Обізвався зелений дубочок:

ой, не хвалися ти, березонько:

не ти свою кору вибілила,

не ти своє листя широчила,

не ти своє гілля та височила.

Вибілило кору яснее сонце,

широчив листя буйнесенький вітер,

височив гілля та дрібен дощик.

Гроза.

Пастушки пасли овець за ярмом у полі. Весь день парило. Над вечер насунули чорні хмари і, мов ті гори, заступили небо. Стало темно. Креснула блискавка, і грім ударив так, що в ухах задзвеніло. Дощ полив, як із бочки.

Пастушки кинулись до дому. Поки вони добігли до яру, там уже було повно води. Біля греблі аж ревло—то вода її розмила.

Так пастушки й zostались в полі ночувати. Вони всю ніч не спали, бо в полі було холодно і страшно.

Загадка: Ревнув віл на сто гір, на тисячу городів.

На баштані.

Хто був літом на баштані? Там соняшники на сонці, як ставники зеленії, горять.

Там дині жовті та пахучі на сонці спочивають.

Там кавуни рябі, зелені, темно-сині рядочками лежать.

Там курінь стоїть, у куріні дід сидить—люльку курить.

Війна грибів.

Що то в лісі та за крик? То задумав боровик на жуків іти війною із громадою грибною. Посилає посланців скрізь по лісові гонців, щоб сурмили, щоб гукали, щоб усіх грибів скликали.

Обізвалися опеньки:—у нас ніженьки тоненькі, ми не винні тому і не підем на війну.—

Обізвались печерички, прехороші молодички:—наше діло сторона, не про нас ота війна.—

Обізвались маслюки, лежебоки-товстюки:—та нехай отім жукам, та на віщо вони нам!—

Обізвались мухомори:—завдамо жукам ми горе, ми отрути їм дамо, цілі купи вкладамо!—

А за ними ковнаки, запорозькі козаки:—на жуків ми підем, порубаєм, посічем!—

Про котика і півника.

Буб собі котик та півник; та спряглися вони жити разом. Поставили собі хатку на курячій ніжці, та й живуть.

Півник сидить дома, а котик ходить на здобутки за ковбасами то що. А йдучи з дому, котик приказує півникові:—гляди ж, півнику, сиди в хаті, нікого не впускай і не озивайся, хоч би й кликав хто тебе.—Пішов котик, а лисичка вже й тут. Приходить під віконце та й каже:—півнику-братіку, одчини! А півник:—ток-ток-ток, не велів коток,—та в віконце і виглянув.

Лисичка хап—лап півника і понесла у ліс. Несе його лиса, а він кличе котика—співає:

Мій котику,
мій братіку!
несе мене лиса

за кленові ліса,
за круті гори,
за бистрії води...

Почув котик, побіг, догнав лисичку, одняв півника і приніс до дому.—Гляди ж, півнику, каже котик,—як прийде лисичка, то не озивайся і не виглядай в віконце, бо я тепер піду дальше.—

Пішов котик, а лисичка враз тобі під вікном:— півнику-братіку, одчини, а то віконце видеру і тебе візьму.—А півник озивається:— ток-ток-ток, не велів коток!—

От лисичка віконце видрала і півника взяла. Несе, а півник гукає:

Мій котику,
мій братіку!

Несе мене лиса
за кленові ліса...

Не почув котик, не погнався за лисою.

Понесла лиса півника до дому.

Приходить увечері котик до дому— зирк, немає півника. Догадався котик, що лиса його зкрала. Тоді зробив собі котик скрипочку, взяв писану торбу, молоток і пішов до лисичкиної хати. Підійшов під віконце та й грає:

Ой тили-ли-чки,
та було в лисички
чотири дочки,

п'ятий синко,
ще й Пилипко.
Вийди, лиса, подивися,
чи хорошо граю.

А лисичка саме пекла палянички. От старша лисичкина дочка й каже:— піду, мамо, подивлюся, хто це так гарно грає?— Вийшла, а котик її цок та в лобок. та в писану торбу; сховав, а сам далі грає. Вийшла друга дочка, а далі третя, четверта. Всіх їх котик цок та в лобок, та в писану торбу. Ускочив тоді котик в хату. дивиться, аж півник в борщі кипить.

Осінні місяці: вересень, жовтень, листопад. В жовтні листя жовтіє, в листопаді з дерев падає.

Осінь.

Літо минуло. Листя летить. Поле заснуло, мов мертво лежить. Вітри буйні у полі гудуть, сиві тумани женуть. Дощик дрібненький щодня порошить. Гай пожовтілий сумно шумить. Сонечко ясно не хоче світити. Осінь смутная на хмарах летить.

Лелека.

Лелеко, лелеко!	тоді осінь настане,
до осені далеко?	мені їсти не стане,
— Як замовкнуть жаби,	полечу в теплий край,
як померзнуть баби,	на той рік дожидай!

В осені ложка води, а решето грязі. В осені і горобець багатий.

Гуси летять.

В осені коло ставу паслись гуси. Коли чують — десь родичі кричать. Глянули у гору, а там високо, високо дикі гуси летять.

Га-га-га, ось і ми з вами! — крикнули гуси, заляпали крилами і полетіли.

Та не довго вони летіли, бо скоро втомились і попадали.

В осені.

Хмарно на дворі,	Пташок не видно,
дощик мрячить.	голий садок.
День, наче хворий,	Листячко жовте
сумно мовчить.	пада з гілок.

Панасик-школяр.

Недовго походив Панасик до школи, а вже навчився читати й писати. Він хвалився батькові, що вміє добре читати.

Колись батько йшов з Панасиком мимо сільської Ради. Батько спинився, показав на вивіску і сказав Панасові:— а-ну, лише, прочитай мені, що там написано?—

Панасик прочитав:—Краснокутська Сільська Рада Р. та С. Д.

— Що то значить Р. та С. Д.?—спитав батько.

Панасик ще раз прочитав—вийшло Р. та С. Д.

Так він і не втямив, як слід, прочитати.

На проводах.

В осени коло Ради виражали на службу новобранців. Все село зібралось на проводи. Батьки сумували, молодиці плакали, а новобранці співали.

Один дядько обернувся до жінок та й каже:— чого б ото я плакав! От же я був в Червоній Армії, світа побачив, розуму придбав, грамоти навчився.—

А одна молодиця озвалася так:— та ні, дядечку, ми плачемо та горюємо не від того, що новобранці йдуть, а що нас не беруть у Червону Армію.—

Пісня пролетарів.

У полі ми—на нивах,
у морі—на човнах,
в повітрі—на машинах,
в землі—у рудниках,
зімою—в холод лютий,
а літом—на жарі
працюємо, гей люди,
ми всі пролетарі—
багатири!

Весь світ—то наша хата,
уся земля—для нас.
Багато нас, багато...
Гей, нумо, браття, враз
червоний прапор в гору!
частіше озивайсь,
та разом, браття, хором:
— пролетарі, єднайсь—
братайсь!

Наше велике свято.

7-го листопада—день Революції, або повстання робітників проти панства. Панську власть над трудящим людом знищено. В Росії, а згодом і на Україні, стала власть робітниче-селянська.

Організатором повстання і першим керманичем Радянської Республіки став Володимир Ілліч Ленін.

Три могилки.

За селом у полі три могилки. Там поховано червоних козаків.

Ще тоді, як билась Червона Армія з панами та буржуями, коло нашого села счинився бій. Напустили вороги на червоне військо свої панцерні автомобілі. Були б побили силу людей, та червоні козаки прожогом кинулись на автомобілі і в полон їх забрали. От тоді і вбито троє козаків.

Тепер на могилках калина росте, а як бувають народні свята, то сила людей ті могилки навідує.

Інтернаціонал.

Лиш ми, робітники, ми діти
святої армії труда,
землею будемо владіти,
а паразитів жде біда.
Чуєш: сурми заграли,
час росплати настав!
В інтернаціоналі
здобудем людських прав!

ДО Т.Т. ВЧИТЕЛІВ.

Складаючи свого букварика з читанкою для трудової школи, я мав на думці, що дитині тоді можна дати книжку в руки, коли вже добре засвоїно первісну техніку читання і коли залишається придбати звичку до скорого й розумного читання.

В педагогічній літературі останнього часу все більш і дужче викрешуються думки про так званий „безбукварний“ метод навчання.

І ці думки мають за собою певний ґрунт. Уже чимало педагогів схиляється до думки, що навряд чи можна буде скласти такого букваря, який задовольнив би всім умовам, що виникають зараз з боку нових методів, а ще більше наростають з життя дітей, з місцевих особливостей мови.

Тому я дбав, не перехилившись ні до якого методу, скласти букварика так, аби він відповідав перш усього зовнішнім умовам, це б то: ясний, не дрібний друк, слова без поділок на звуки, щоб привчати очі охоплювати слово цілком і зразу і на перших же сторінках коротенькі, але доцільні по формі й змісту, оповіданнячка.

Як же на перших ступнях вести навчання без букваря? От на це є у нас такий погляд. Який не був би метод навчання, буквовий, звуковий чи американський, то до його слід прикласти ще гарного дидактичного матеріялу. А коли немає гарного, художнього, то можна обмежитись і тим, що є близько, під руками. Хай це буде: рухома азбука, великі таблиці з писаними або друкованими словами, чи окремими реченнями. Разом з цим можна буде наготувати подібних до таблиць карток, і хай тоді діти користуються ними, як хочуть. Число таких карток побільшає, коли діти читатимуть нові слова.

Добре буде, коли кожна дитина матиме свою збірку карток. Старшенькі діти хай допоможуть в цьому.

От тоді вчитель, вивчивши з дітьми десяток, другий слів, вигадує цілу низку забавок для дітей. Наприклад: розкидає на столі або на долівці картки і каже дітям одшукати однакові, скласти з них речення або порівняти тих, що мають однакові склади, чи голосні звуки.

Коли взяти на увагу любов дітей до малюнків, то треба подбати, щоб кожна картка мала відповідний до змісту малюнок.

Отже вийде так, що таблиці і картки стануть для дітей рухомих букварем. Такого букварика складе для себе кожна дитина. А крім того ще складається й компанується гуртовий (колективний) букварь для всього класу.

За подібний дидактичний матеріял що стане й глина, і горілі сірники, і тоненькі палочки. Діти з них виплінують і складають окремі слова і речення.

Разом з цим ведеться й навчання письму.

А після такої підготовчої проці можна щиро сподіватися, що книжка, подання дітям в руки, стане для них живою, цікавою і принадною на весь вік.

Що до букварика „Червона Зірка“, то я мушу сказати, що на дорозі до його видання була мені сила всяких перешкод, тому прошу ласкаво перебачити мені де-які хиби й жомилки в букварі і читанці.

Звертаюсь до т.т. вчителів, що навчатимуть по Червоній Зірці, з щирим проханням поділитися зо мною своїми думками про книжку, а може й проте, якого нам треба для нової школи букваря.

Висловлюю щиро подяку т. Львової, що подала мені декільки гарних і цінних думок в справі видання мого букварика.

М. Куліш.

Що є в книжці.

	СТР.
Букварик	3—24

Читанка.

1 Хлопчик	25
2 Я маленький хлопчик <i>нар.</i>	25
3 У-панаса	25
4 Ладки, ладусі <i>нар.</i>	26
5 Гарний школяр	26
6 Млинок	26
7 Родичі	26
8 Сімейка <i>нар.</i>	26
9 Сон <i>нар.</i>	27
10 Колискова пісня <i>нар.</i>	27
11 Сирітка із Початка	27
12 Як жила Мелася	27
13 Ділусь	28
14 Золоте яєчко <i>нар.</i>	28
15 Наша хатка	29
16 Мебель	29
17 Казка, із Початка	29
18 Горщик і чавунець	29
19 Розмова, із Початка	30
20 Приказки	30
21 Торба	30
22 Майстер	30
23 Шваля	31
24 Казка без краю, <i>нар.</i>	31
25 Чобітки, із Утр. Зори	31
26 Хто він?	31
27 Миші, із Рідн. Слова	32
28 Ходить кіт, <i>нар.</i>	32
29 Два півники	32
30 Курочка, <i>нар.</i>	32
31 Кури на весіллі	33
32 Сорока та ворона, <i>нар.</i>	33
33 Других не гань, із Рідн. Сл.	33
34 Коза, <i>нар.</i>	34
35 Подякував	33
36 Жучок, із Рідн. Сл.	34
37 Кутюк	34
38 Два ведмеді, <i>нар.</i>	34
39 Рукавичка, <i>нар.</i>	34
40 Сад, <i>нар.</i>	36
41 Кислиці	36
42 Вінок, <i>нар.</i>	36
43 Куслива трава	37
44 Калина, <i>нар.</i>	37
45 Про городину, <i>нар.</i>	37
46 Про редьку, <i>нар.</i>	38
47 Наша вулиця	38
48 Коял, <i>нар.</i>	39

	СТР.
49 Чого віз скрипить	39
50 Автомобиль	39
51 Пригода з Уласиком	40
52 За селом, із <i>Навколо Нас</i>	40
53 Коржик, <i>нар.</i>	40
54 Угадайте, <i>Глібова</i>	43
55 Місяць та зірки	43
56 Загадка, із <i>Вахт</i>	44
57 Календарь	44
58 Зіма	45
59 Снігова баба, із <i>Навколо</i>	45
60 Василеве свято	46
61 Новий рік, <i>Глібова</i>	46
62 Циган на морозі, <i>нар.</i>	46
63 Метелиця	46
64 Взімку, із <i>Утр. Зори</i>	47
65 Ведмежа лапа, <i>нар.</i>	47
66 Весна, <i>Шевченка</i>	48
67 Веснянка, <i>нар.</i>	48
68 Оранка	49
69 Гей, воли! <i>Руданського</i>	49
70 Три товариші, <i>нар.</i>	50
71 Вечір, <i>Шевченка</i>	50
72 Жаби, із <i>Навколо Нас</i>	50
73 У травні	51
74 Перше травня	51
75 Журавель та чапля, <i>нар.</i>	51
76 Літо	53
77 Квіткове весілля, <i>нар.</i>	53
78 На полі	53
79 Ячмінь і пшениця, <i>Ушинського</i>	54
80 Косарі, <i>нар.</i>	54
81 Гадюка	54
82 На волі, <i>Шевченка</i>	55
83 Рибалки	55
84 Швидка робота, <i>Грінченка</i>	56
85 Березонька, <i>нар.</i>	57
86 Гроза	57
87 На баштані	57
88 Війна грибів	57
89 Про котика і півника, <i>нар.</i>	58
90 Осінь	60
91 Лелека, <i>нар.</i>	60
92 Гуси летять	60
93 В осени	60
94 Панасик-школяр	60
95 На проводах	61
96 Пісня пролетарів	61
97 Наше велике свято	62
98 Три могилки	62
99 Інтернаціонал	62

ПРОДАВАЧІ ВОНІ ВІДПОВІДАЮТЬСЯ

М. КУЛІШ

ПЕРША ДЕРЖАВНА ДРУКАРНЯ

НА ДРУКАРНИЦІ І ПІДПИСАНО

ВІД ДИРЕКТОРА

М. КУЛІША

Перша Державна друкарня імені К. Маркса. Одеса. Стурдзовський пр. 3-а
Р. О. П. ч. 1281. Зак. ч. 2262—15.000 прим.

4

